

UN MANUSCRIS INEDIT

ADELA CRISTIANA GORCEA

Liceul Teoretic Pâncota

Motto: „Mă socotesc asemenea unui copil care, jucându-se pe malul mării, a găsit câteva pietricele mai netede și câteva scoici mai pestrițe decât alții, în timp ce oceanul nesfârșit al adevărului se așternea necercetat dinaintea ochilor mei”. (Isaac Newton)

Cuvinte-cheie: *literatura română, Ioan Slavici, manuscris*

1. În căutarea timpului trecut...

În fața uriașei bibliografii existente în legătură cu opera lui Slavici, am avut sentimentul că nimic nou nu s-ar mai putea aduce în legătură cu creația sa. Cu acest gând, căutările mele s-au îndreptat, în mod firesc, către satul natal al scriitorului. La Muzeul Memorial „Ioan Slavici din Șiria, cu sprijinul Laurei Mateș, muzeograf, am trecut la cercetarea documentelor expuse în muzeu, dar mai ales a celor din arhivă, adunate acolo de-a lungul timpului, mare parte dintre ele donate de urmașii scriitorului. Între acestea, am descoperit un grup de foi pliate, subțiri, măcinate de vreme la margini și pătate cu ceară, pe care, într-un colț, cu un scris lizibil, am citit *Eminescu și Alecsandri*. Era un manuscris al lui Slavici!

Am făcut investigațiile necesare și am ajuns la concluzia că este o scriere inedită. Cu o trăire aparte, asemănătoare cu cea a desigilării unei comori de mult timp uitate, am trecut la editarea documentului, în speranța ca el să se adauge lungului șir de scrieri ale prozatorului ardelean, care au fost până acum în atenția cititorilor. Valoarea

documentară a textului este dată de însuși faptul că acesta nu a văzut încă lumina tiparului, așadar devine public cu sprijinul revistei „Philologica banatica”.

Din rațiuni de sistematizare, am urmat patru etape în studiul documentului: a). prezentare generală, cu precizări legate de editare; b). redarea conținutului manuscrisului, în editare proprie; c). analiza textului, cu observații asupra aspectului general și a organizării textuale, fixare în timp, elemente de conținut, observații legate de scriere, vocabular, topică, stilistică; d). concluzii cu privire la valoarea documentară a manuscrisului.

2. Un studiu inedit – *Eminescu și Alecsandri*

2.1. Prezentare generală

Observând documentul, am constatat că au rămas de la Slavici treisprezece pagini, numerotate de la 2 la 14. Din păcate, prima pagină nu a fost de găsit. În procesul editării, am respectat întocmai conținutul manuscrisului. Pe cât posibil, am păstrat doar cuvintele și sintagmele care țin de stilul scriitorului și de vorbirea specifică epocii. Legat de ortografie, am renunțat la apostrof, înlocuindu-l cu cratimă, am modificat scrierea diftongilor, folosindu-i în forma actuală, iar ca punctuație, am înlăturat unele virgule și am adăugat virgula înainte de *și* adversativ, pe care Slavici nu o folosea. Am păstrat prenumele poezilor așa cum le-a scris el, *Mihail* – cu precizarea că o singură dată acesta apare cu scrierea *Mihaiu* –, și *Vasilie*. Pentru numele *Alecsandri* am apelat la scrierea actuală, deși doar în titlu autorul a scris *Alecsandri*, iar în text, peste tot, a recurs la forma *Alexandri*.

2.2. Textul

(...) pe care le produce în mintea noastră. Prin felul de a-și da pe față stările sufletești, orișicare om își arată firea cea adevărată, ceea ce el în adevăr este: stilul e omul el însuși.

III. S-ar putea zice că stilul e chestiune de formă, iar ceea ce e formă se poate învăța și câștiga prin experiență și prin deprindere rațională. Îndeosebi gramatica se învață, și prin silință stăruitoare poate orîșicine să ajungă a-și câștiga destoinicie deplină în ceea ce privește alegerea, întrebuintarea și așezarea vorbelor. Tot astfel se pot învăța și regulile poetice. Toate acestea ne fac să punem la îndoială adevărul emis de Buffon. Gramatica însă și poetica nu regulează stilul și tehnica scrierii, și scrierea cea mai corectă din punctul de vedere al tehnicii poate să fie defectuoasă în ceea ce privește stilul. Numai acela care e cuprins cu desăvârșire de un simțământ poate să găsească imaginile care reproduc și în alții acest simțământ, și numai cel pătruns de o convingere poate să găsească argumentele ori dovezile prin care se pătrund și alții de această convingere. În acest înțeles e adevărat că, văzând stilul, cunoaștem omul, că stil și om e același lucru. Fiind deci vorba de poeți, putem să exprimăm adevărul emis de Buffon și în forma: „Poesia este inima poetului”. Cum e inima, așa e poesia izvorâtă dintr-însa, căci inima e felul de a fi al poetului și orișice se manifestă în felul în care e.

IV. Voind dar să facem o paralelă între operele poetice ale lui Vasile Alecsandri și între ale lui Mihai Eminescu, trebuie, înainte de toate, să ne dăm seama despre inima, deci despre felul de a fi al fiecăruia dintre dînșii. Noi putem să cunoaștem acest fel de a fi din operele în care s-a manifestat, dar nu putem să-l și înțelegem. Înțelegerea ne-o dă numai cunoștința ce-o avem despre viața fiecăruia dintre dînșii. În felul de a fi al orișicărui om sunt două elemente: unul nestrămutat, ceea ce el este în virtutea nașterii lui, și altul variabil, ceea ce el devine prin pozițiunea socială, prin educațiune, prin instrucțiune și prin înrăurirea mediului social în care petrece viața. Nu mai încapă nicio îndoială că adevărata ființă constă numai în ceea ce omul este el însuși prin sine, și că îndeosebi în poezie această ființă adevărată iese la iveală. Ceea ce voim dar să știm este: ce a fost Alecsandri și ce Eminescu – neatârnat de împrejurările în care și-a petrecut fiecare din ei viața. Aceasta însă nu putem să o știm decât scăzând din ființa fiecăruia ceea ce el a

devenit prin pozițiune socială, prin educațiune, prin instrucțiune și prin mediul social. Și nu mai încapă nicio îndoială că acela e mai mult, în care elementul variabil e mai slab, care mai puțin e atârnat de împrejurări.

B. Fiecare îndeosebi

I. 1. a). *Vasilie Alecsandri s-a născut dintr-o familie boierească, și-a petrecut copilăria, tinerețele și viața toată în împrejurări în care era scutit de lupte cu nevoile vieții. Această împrejurare nu explică însă îndeajuns veselia caracterului lui, care se dă pe față și în poeziile lui. Vesel e orișicare om care se simte mulțumit, și mulțumit se poate simți și omul care se luptă cu nevoi grele, dacă e sănătos trupește și ferit de mari mâhniri sufletești. Alecsandri era om care ținea să se bucure de viață, să-și facă parte din toate mulțumirile omenești, și știa să găsească în toate lucrurile ceea ce-l încânta: de aceea era el mereu vesel și doritor de a trăi. Avea chiar în el o bogăție neseacă, și sărac dac-ar fi fost, el tot vesel ar fi rămas, tot un suflet plin de dulceață, a căruia cea mai mare mângâiere era să îndulcească viețile altora. Buna stare în care a crescut și în care și-a petrecut viața i-au modificat ființa numai deprinzându-l cu trebuințe mari și făcându-l oarecum ușuratec, cum foarte ușor devin oameni cu mari destoinicii chiar și fără ca să fie feriți de grijile vieții de toate zilele.*

b). *Educațiunea lui Vasilie Alecsandri a fost atât în casa părintească bine îngrijită, cât și mai târziu condusă cu pricepere. Deși poet, Alecsandri era om chibzuit și cumpătat, care nu se lăsa să fie adimenit nici de marile lui trebuințe, nici de pornirile lui vii. Aceasta dovedește că el încă de mic a fost deprins a se stăpâni în toate împrejurările, și că deprinderea aceasta n-a pierdut-o nici în timpul când era purtat de valurile tinerețelor. Era om plin de căldură răpitoare, dar el însuși nu se lăsa să fie răpit, și nu se avânta decât atunci, când voia și cum voia se avânta. Aceasta e adevărata educațiune, și el a avut parte de ea.*

c). *Studii a făcut Vasilie Alecsandri multe, dar nu „de nevoie”, și astfel numai pe alese, și numai pe cât îl trăgea inima. El iubește natura vie și găsește forma în cele mai mici amănunte ale ei; aceasta*

însă nu pentru că a studiat științele naturale. El a făcut acest studiu tocmai fiindcă iubea natura, și iubea natura fiindcă natură era și el, și viața îi era atât de dulce. Nu îi trebuia lui natură frumoasă, căci frumoasă și-o făcea el, când zicea „Eu la foc îmi fac - visuri după plac,/ și cu al meu oaspe, dulcea primăvară./ râdem de furtuna care urlă afară”. Tot astfel și studiile lui literare erau studii de predilecțiune: din iubire numai a făcut el tot ceea ce a făcut, - și poeziile lui toate.

d). Mediul social în care el și-a petrecut viața a fost cel mai priincios pentru desfășurarea lui firească. El și-a petrecut viața toată în societatea celor mai de frunte dintre contemporanii săi, care l-au iubit și l-au stimat. El a făcut apoi multe și lungi călătorii atât prin țările de la răsărit, cât și prin cele de la apus, totdeauna în cele mai priincioase condițiuni. Cea mai întăritoare înrâurire au avut-o însă asupra lui călătoriile făcute prin munții Moldovii, în care el a văzut-o în o mai intimă atingere cu poporul, „și-a cunoscut, a admirat și a luat drept model literatura plină de farmec original a lui”. Din ziua întoarcerii sale în țară și până la moartea sa, Vasile Alecsandri a luat parte ca fruntaș între fruntași la toate mișcările naționale, fie ele culturale, fie politice, ca deputat, ca ministru, ca reprezentant al țării sale în străinătate, dar mai ales ca sfetnic intim al purtătorilor de putere și om de aproape al tronului.

2. a). Mihail Eminescu s-a născut din o familie de stare mijlocie, mai mult săracă decât bogată, și și-a petrecut viața toată în luptă cu nevoi zilnice.

b). Educațiune n-a avut Mihail Eminescu, deși tocmai el avea trebuință de educațiune mai multă decât orișicine. Cei patru frați mai mari ai lui, toți patru oameni cu destoinicii intelectuale, au căzut unul după altul jertfă unei boale urmate de-o insuficiență în dezvoltarea organismului nervos. În virtutea aceleiași insuficiențe, Eminescu era și el o ființă desechilibrată, om cu porniri violente și excentrice, care le avea toate în dimensiuni mari.

Echilibrarea și rotunjirea ființei lui nu s-ar fi putut face decât prin o educațiune severă și începută din cea mai fragedă copilărie, care ar fi dezvoltat în el încetul cu încetul destoinicia de a se stăpâni

însuși pe sine. Lipsit de educațiunea asta, el s-a desechilibrat din ce în ce mai mult în cursul dezvoltării lui accesive și a ajuns foarte în curând în o stare sufletească în care nu mai era educabil, fiindcă nu se mai lăsa stăpânit și îndrumat. Băiat de vreo unsprezece ani, pe când era dat la Cernăuți în purtarea de grijă a pendantului Aron Pumnul, el a fugit de la părinții lui și, ani de zile de-a rândul, tocmai în timpul trecerii din copilărie spre vârsta de junie, el a trăit răsleț, numai bunul Dumnezeu știe cum, unde și ce fel. Când s-a împăcat apoi iar cu părinții, el era cu viața croită, ființă răsleață și singură în felul ei.

c). Studii a făcut Mihail Eminescu multe, întinse și temeinice, dar nu cu predilecțiune ca Alecsandri, ci cu pasiune. A studiat și el numai ce se potrivea cu firea lui, dar el se perdea cu desăvârșire în studiile ce făcea și se simțea totdeauna mai presus decât învățătorii lui. Numai cei ce nu l-au cunoscut personal și nu sunt în stare să înțeleagă operele lui au putut să presupună că durerosul fel de a vedea lucrurile din lume al lui Eminescu e o urmare a înrăuririi lui Schopenhauer, a budismului ori a oareunui poet german. Eminescu era om care vedea cu ochii lui, și judeca cu mintea lui, și nu primea în el decât ceea ce se potrivește cu felul lui de a fi. El cunoștea ca nici unii din contemporanii lui din temeiul literatura universală și alegea din întreaga comoară de gânduri a omenirii ceea ce-l încânta pe el îndeosebi.

d). Mediul în care Mihail Eminescu și-a petrecut viața e cel mai variat. Excentrică ca ființa lui i-a fost și viața. Mult a fost iubit și stimat Alecsandri de frunțașii contemporanilor săi, dar nu mai mult decât Mihail Eminescu, ba câteodată chiar mai puțin. Nu era cu puțință ca om deschis la minte să nu întâmpine cu inima deschisă și cu brațele deschise pe acel tânăr cu fruntea senină și cu fața mereu zâmbitoare, pe care și-l închipuiesc atât de posomorât cei care nu pot să-l înțeleagă, și nu i se poate face societății noastre mai mare nedreptate decât făcându-i-se muștrarea că nu a primit pe Mihailu Eminescu în mijlocul ei. Pretutindeni unde oameni cu mintea mai luminată erau adunați la un loc, se bucurau cu toții când Eminescu se ivea în mijlocul lor, și la palatul regal el nu a fost primit cu mai puțină și mai puțin sinceră afecțiune decât în cercurile literare și în

cele politice ori în „taverna scundă”, și toți se bucurau când îl știau bine, toți se întristau când vedeau rău. Dar el și-a petrecut viața în zburciună, în mizerie, adeseori în societatea celor mai decăzuți oameni, el n-a putut să-și creeze o pozițiune, el și-a încheiat zilele trist, foarte trist. Altfel vedea el lucrurile din lumea aceasta: ca în știință, el a ales și în toată viața numai ceea ce îi era lui. Citind fără pricepere unele din poeziile lui, mulți își închipuiesc un om posac și îndârjit drept autor al lor, și fac un fel de gogoriță din Eminescu cel de-a pururi voios și senin, al cărui zâmbet nu se uită niciodată. Nici în bine, nici în rău, mediul n-a alterat ființa lui; între cei mai mărginiți oameni, pentru care avea o particulară slăbiciune, el era tot omul de superioritate covârșitoare, și între cei mai decăzuți, pentru care de asemenea avea slăbiciune, el rămânea unul de o extraordinară puritate, puritate de simțăminte și de moravuri, în cele mai mari mizerii, el rămânea tot el însuși. Un singur om era în lumea aceasta pe care nu se simțea destoinic a-l stăpâni: el însuși. Din conștiința acestei neputințe izvorăște durerea cea covârșitoare, pe care o reproduce prin poeziile lui. Era chiar în ființa lui cea adevărată un conflict fatal, care nu se putea înlătura: îi lipsea omului ceea ce Platon numește armonie internă. Îi este ușoară viața omului cumpătat, care se împacă însuși pe sine prin faptele sale, ori celui mărginit, care nu-și dă seama despre ceea ce face, dar grea afară din cale îi este celui ce vede clar, se judecă în fiecare clipă și se osândește fără de milă. Un canon de spăsim e asemenea viața ori o oarbă nedreptate: aceasta e ceea ce nu spune Eminescu – nu plângându-se că trăiește, ci plângând pe cei osândiți a trăi. De aceea îl încântă Schopenhauer, și de aceea privește el cu sfială spre Buda, care demult a zis ceea ce el simțea în fiecare zi, că suprema virtute consistă în a nu voi. – „Multe dureri sunt, - zice el, - și puține plăceri”, pentru că orișicare pornire a voinței pentru el era o durere, durere într-un fel, dacă-și călca pe inimă, și durere într-alt fel, dacă nu voia ori nu putea să-și calce. Suntem cu toții munciți de aceste dureri, dacă nu ne-am deprins a ne stăpâni spre a ajunge în cele din urmă să ne facem datoritiile cu mulțumire, dar în conștiința lui cea limpede ele luau dimensiuni mari. Ceea ce noi luăm drept pesimism nu e decât manifestarea curățeniei lui sufletești. Conștiința lui era

oglindea curată în care ochiul lui ager vedea cea mai mică pată. El, care nu era în stare să jignească pe alții, omul dulce, blând și îngăduitor în practica vieții, era neîndurat față cu sine însuși și de o asprime excesivă în poeziile sale, unde nu se adresa la oameni, ci biciuia păcatele omului. Iar aceasta nu pentru că așa era mediul în care trăia, ci pentru că în a lui conștiință se oglindeau oameni cu faptele lor.

II. 1. *Alecsandri a scris mult și multe, iar aceasta nu pentru că a trăit mult și a avut o viață ferită de griji, ci pentru că a scris ușor. Stăpân pe sine, el era stăpân și pe condeiul său. Ceea ce, înainte de toate, ceea ce ne uimește la V. Alecsandri e ușurătatea și veselia întineritoare în care el își reproduce stările sufletești, fie ele chiar dureroase. Inima lui e mereu agitată, dar el nu e stăpânit de pornirile ei, ci-și alege după plac și forma, și fondul, scrie ce, cum și când vrea. Poet liric prin firea lui, el se încântă de poezia populară și nu se mărginește a o aduna, ci o și imitează, ceea ce e hotărâtor pentru întreaga lui lucrare. Director al primului teatru național, el scrie comedii și drame. Luând parte la mișcările naționale, el se însufletește de un cald patriotism și cântă plin de avânt, ca să deștepte și-n compatrioții săi iubirea de neam și spiritul de jertfă, rășfoiește cronicile și reîmprospătează tradițiunile naționale, pentru ca prin ele să le dea românilor exemple și să-i îmbărbăteze. Cântă Alecsandri și pentru ca să-și reproducă cele mai intime stări sufletești, dar fondul operelor lui e în partea lui cea covârșitoare național: el e poetul românismului, care scrie pentru ca să ridice nivelul cultural al neamului său, și poezia lui culminează în „Sentinela română”, în „Deșteptarea României” și în „Cântecul gintei latine”.*

Concepțiunile lui Vasilie Alecsandri sunt clare și de o uimitoare perfecțiune. El simte văzând cu ochii tot ceea ce ne spune, și operele lui ar fi cele mai rotunjite dacă reproducerea ar fi și ea deopotrivă cu concepțiunea. Deși însă maestru în puterea cuvântului, el trece foarte adeseori cu ușurătate înainte, când i se ivește-n cale vreo

greutate „tehnică, rimă”¹ comună, săracă ori nepotrivită, o abatere de la ritm ori o lipsă de eufonie nu-l oprește pe el în loc: scapă de ea prin o licență poetică, prin o nepotrivită așezare a vorbelor, prin o figură ad-hoc ori o lasă să fie, căci se pierde printre frumusețile poeziei. Se și perd, și Eminescu poate să-l numească pe Alecsandri în „Epigonii” - acel Rege-al poeziei. Numai în analiza făcută până în cele mai mici amănunte ies aceste defecte de formă la iveală, și criticul literar e nevoit să recunoască că maestru e Alecsandri până chiar și în ascunderea insuficiențelor tehnice.

Ceea ce ne răpește-n scrierile lui V. Alecsandri e elocuțiunea, limba lui firească, curgătoare și ușoară. Un cunoscător teoretic al limbii române nu e Alecsandri: el are însă ceea ce e mai mult decât studiile gramaticale, simțământul limbii românești, pe care l-a câștigat în desele lui atingeri cu poporul și din poezia populară atât de mult admirată de el. El e influențat, ca-n concepțiune, și în tehnică, de literatura franceză, și nu se ferește de neologisme, dar neologismele lui nu sunt barbarisme. Niciunul dintre contemporanii lui nu a fost atât de discret ca dânsul în ceea ce privește întrebuințarea vorbelor streine și atât de corect în ceea ce privește construirea frazei. Aceasta e ceea ce face limba lui atât de plăcută, naturală, ușoară și limpede.

2. Mihail Eminescu a scris puțin și puține, fiindcă viața i-a fost zbuțuită de îndoieli și de mâhniri care nu-l lăsau să lucreze în toată tihna, și fiindcă pornirile lui erau puternice și-i era greu să găsească forma „...”² pentru reproducerea lor. Partea cu desăvârșire mare a vieții și-a petrecut-o citind ori discutând, pentru ca să se dumirească el însuși în sine; altă parte a vieții și-a petrecut-o muncind spre a-și agonisi pâinea de toate zilele: clipe de liniște suflătească pentru producțiune literară puține a avut. Pentru el însă

¹ Cuvintele marcate între ghilimele aparțin editării mele, inclusiv virgula adăugată, deoarece Slavici scrisese, într-o grafie lizibilă, un singur cuvânt: „techrimă”, scriitorul contopind, din grabă probabil, cuvintele *tehnică* și *rimă*. Înlocuirea am realizat-o contextual.

² Cuvânt indescifrabil. Contextul cere „adecvată”, „potrivită”.

nu erau nici aceste clipe de liniște, ci de un alt fel de zbuciumare. De aceasta se plânge el când vorbește despre „porțile gândirii”. În dezvoltarea lui sufletească sunt două faze, prima, în care el dospea, și a doua, în care era ajuns la deplină formațiune. În amândouă, fondul poeziilor lui e același, durerea de a fi cum e, dar în prima fază e stăpânit el de durerea aceasta, iar în a doua este el stăpânul durerii sale. De aceea, numai după poeziile din a doua fază avem să-l judecăm. Unul e poetul care a scris „Mortua est”, „Venere și Madonă”, ori „Egipetul”, și altul care a scris „Glossă”, „Pe lângă plopii fără soț”, „S-a stins viața falnicei Veneții” ori „Luceafărul”. Amândoi își cântă durerea, dar primul caută cu neastâmpăr forma în care să o reproducă, iar al doilea a găsit forma. Primul e muncit de mari îndoieli și se avântă la paradoxe, iar al doilea e dumerit și spune mari adevăruri. „Ce am să spun, - se întrebă el în fiecare clipă, - pentru ca să înțeleagă și alții durerea mea, și cum am să-mi îmbrac spusa pentru ca s-o simtă și alții?” Numai în a doua fază găsește el răspunsul. El caută dar în toate numai ceea ce e dureros, și razele luminoase ale vieții n-au pentru el farmec decât fiindcă-n fața lor iese cu atât mai învederat mizeria lumii la iveală. Își iubește și el neamul și țara, dar nu ca român, ci ca om, și el scoate la iveală virtuțile străbunilor numai pentru ca să biciuiască păcatele contemporanilor săi.

Cele două faze de dezvoltare se disting încă mai clar în tehnica lui Eminescu. Scârbit pe pornirile lui năvalnice, el nu vede în prima fază clar și concepțiunile lui sunt adeseori diforme, imaginile îi sunt neclare și ideile neguroase. Ni-e parcă o furtună se ridică din depărtare, dar norii apropiindu-se, nu mai par amenințatori și trec numai întunecând cerul. Ca orișice om stăpânit de pornirile lui, poetul nu găsește forma potrivită spre a spune deslușit și ușor ceea ce are de gând, și insuficiențele tehnice ne izbesc la fiecare vers, la fiecare frază. În a doua fază, Eminescu e maestrul neîntrecut de nimeni: fiecare strofă a lui e o comoară de frumuseți în ceea ce privește ritmul, rima, eufonia și construcțiunea frazelor, fiecare poezie a lui un șir de imagini clar și luminos reproduse.

Elocuțiunea lui Eminescu, greoaie în prima fază, nu devine ușoară nici în a doua, dar e limpede, energică și răpitoare.

Cunoscător al graiului românesc nu numai prin deprindere și din întinse lecțiuni, ci totodată și în teorie, el ne surprinde la fiecare pas prin bogăția lui de forme și de vorbe și prin destoinicia, cu care alege și așază vorbele. Pentru el, vorba e o unealtă în adevăratul înțeles, și nimeni încă n-a vorbit românește în limba de bronz pe care o găsim în „Mamă”, în „Melancolie” ori în satirele lui Eminescu.

III. 1. a). Învrâurirea lui V. Alecsandri a fost hotărâtoare pentru desfășurarea vieții naționale române. Din inima lui iubirea de țară și de neam s-a revărsat în roade vii asupra întregului popor român, și nimeni nu a contribuit mai mult decât dânsul la rededeșteptarea conștiinței noastre naționale. Poesiile lui au trecut din gură-n gură, fie citite, fie cântate, fie recitate, au devenit în curând un avut comun și mulți le știu inconștient, fără ca să-și poată da seama cum au ajuns să le știe și că ale lui sunt.

b). Mai hotărâtoare încă a fost învrâurirea lui Alecsandri pentru direcțiunea dezvoltării noastre literare. El s-a ivit tocmai în timpul cel mai critic al dezvoltării noastre literare și a zădărnicit prin lucrarea lui silințele pedanților, care începuseră a ne falsifica firea prin siluirea formei, în care ne-o dăm pe față. Plin de simțăminte adevărate, el nu putea să primească forma falsă, ci a mers înainte pe calea cea firească, și după el s-au luat toți cei care aveau și ei simțăminte adevărate.

2. a). Învrâurirea lui Mihai Eminescu nu s-a întins asupra întregii societăți române, dar a fost zguduitoare asupra celei mai luminate părți din ea. Puțini vor fi simțit ca el durerea ce-l zbuciumase în trecerea lui prin lume, puțini vor fi înțeles și încă mai puțini vor fi primit ideile lui, dar toți s-au înălțat cu gândul acolo unde numai el putea să-i ridice, și mulți au rămas cuprinși de simțământul că viața e un lucru foarte serios, pe care din clipa nașterii și până la moarte avem să-l păzim cu multă grijă. Și tot din gură în gură, din om în om, din suflet în suflet are să treacă și simțământul acesta: învrâurirea etică a lui Eminescu își face drumul,

căci „multe sunt durerile și puține sunt plăcerile”, și în atât de dese clipe de durere fiecare dintre noi își aduce aminte de nenorocitul muritor, care cu atâta iubire ne-a spus că n-avem să ne jucăm cu viața, că înșine suferim dacă nu ne-o păzim, și că sfânt are să ne fie tot ceea ce e bine omenesc.

b). În ceea ce privește forma, înrâurirea lui Eminescu e clasică: scrierile lui sunt și mult timp au să și rămâie modele în ceea ce privește limba și tehnica. Apucând calea firească în care l-a găsit pe Alecsandri și studiind operele celor mai mari scrietori ai omenirii, Mihaiu Eminescu a ajuns să dea producțiunii noastre poetice și limbii noastre literare o formă, care mult timp are să rămâie neschimbată și încetul cu încetul va deveni comună.

C. Comparațiune

(Să fie executată de elevi pe baza celor de sub. A și B. și după pozițiunea ce urmează)

a) Fondul: Prin ce se deosebește fondul poeziilor lui Alecsandri de al poeziilor lui Eminescu? Ce e comun la amândoi? Care din amândoi are simțăminte mai superioare? Care produce efecte mai puternice? Prin ce se distinge unul și prin ce altul?

b) Tehnica: Concepțiunile lui Alecsandri ce au în comun cu ale lui Eminescu și prin ce se deosebesc de aceste? Rima, ritm, eufonie și frază prin ce se deosebesc?

c) Elocuțiunea: Alegerea și întrebuițarea vorbelor? Construirea frazelor?

d) Înrâurirea: În ceea ce privește fondul? În ceea ce privește forma?

2.3. Analiza textului

Observații asupra aspectului general și a organizării textuale

O simplă privire asupra primei pagini existente este de ajuns pentru a remarca o caligrafie ce amintește de cea a funcționarilor din trecut, al căror scris mărunț și ordonat l-am întâlnit în diferite documente observate în timpul cercetării. Ca „scrietor” pe lângă

notarul din Comlăuș, Slavici a fost obligat să redacteze numeroase documente, care impuneau multă grijă pentru aspect și exprimare. De remarcat este și așezarea în pagină a textului, alinierea estetică, scriitorul recurgând la despărțirea în silabe pentru a obține rânduri aproximativ egale, deși lățimea foii este mai mare. Se observă și rigoarea în structurarea materialului: textul are trei părți, partea A, din care s-au păstrat secvențele III și IV, referitoare la stil, partea B, cu titlul *Fiecare îndeosebi*, alcătuită din trei secvențe, notate cu I, II, III, și partea C, numită *Comparațiune*, în care se formulează o sarcină de lucru destinată elevilor.

După cum scrisul este amprenta personalității, descoperim acum un Slavici meticolos, ordonat, cu preocupări de sistematizare a informației, care demonstrează indiscutabil logica raționamentului.

Fixarea în timp

Deoarece foile nu sunt datate, am încercat să stabilesc perioada în care a fost redactat textul, orientându-mă după ultima pagină, din care rezultă că Slavici a realizat un studiu cu privire la opera poetică a lui Alecsandri și a lui Eminescu, destinat elevilor. Acesta se încheie cu o sarcină de lucru, elevii având de realizat o paralelă după repere date. Este evident că textul a fost scris în perioada când Slavici a fost profesor de limba și literatura română, dar, deoarece activitatea sa didactică s-a desfășurat de-a lungul mai multor ani și în mai multe instituții școlare, datarea nu poate fi făcută. Totuși, studiile asupra biografiei lui Slavici menționează că, în 1910, la Școala Evanghelică Germană din București și la Școala Superioară de fete a întocmit sumare legate de materia predată, care dovedesc respectarea programei de învățământ³. Textul de față se poate încadra și în această categorie de scrieri, așadar, bazându-mă pe datele menționate, înclin să cred că manuscrisul ar putea să dateze din 1910.

Elemente de conținut

Cu privire la conținutul primei pagini – cea care lipsește –, am fost pusă în situația să formulez presupuneri. Am ținut seama de claritatea organizării materialului, precum și de enunțul cu care se

³Teofil Bugnariu, I. Domșa, D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici, biobibliografie*, București, Editura Enciclopedică Română, 1973, p. LIII-LIV;

încheie secvența a II-a: „Stilul e omul el însuși”. Este o maximă a naturalistului francez Georges-Louis Leclerc, baron de Buffon, a cărei preluare și chiar receptare critică arată cultura lui Slavici și preocuparea sa pentru problemele de estetică. Cunoscând firea metodică a scriitorului, care-l îndeamnă să plece de la general către particular, înclin să cred că în fragmentul care lipsește el a făcut referire la elemente teoretice de stil și a prezentat funcția poetică a limbajului. Când afirm aceasta, mă bazez pe ultimele cuvinte ale secțiunii: „pe care le produce în mintea noastră”.

Pornind de la realitatea că textul e realizat în scop didactic, o primă citire a secvenței notate cu III mi-a dat impresia că fragmentul cuprinde o posibilă dezbateră care se va organiza cu elevii, având ca punct de plecare afirmația lui Buffon: „Stilul e omul însuși”. Slavici începe cu afirmația: „Toate acestea ne fac să punem la îndoială adevărul emis de Buffon”. Astfel, el pune sub semnul întrebării afirmația lui Buffon „Stilul e omul însuși”, oferind răspunsul negativ, precum și raționamentul logic la care a apelat, pe o posibilă direcție de interpretare. Scriitorul oferă și a doua posibilitate de explicare, din care rezultă adevărul spuselor lui Buffon: „În acest înțeles e adevărat că, văzând stilul, cunoaștem omul, că stil și om e același lucru”. De reținut este și reformularea observației lui Buffon în contextul poeziei: „Poezia este inima poetului”.

Am crezut de cuviință să insist asupra acestei secvențe, în spatele căreia l-am descoperit pe Slavici în ipostaza de dascăl care, prin logică didactică, se dovedește preocupat de urmărirea unui demers analitic în definirea noțiunii de stil. Am constatat minuțiozitatea analizei, care demonstrează preocuparea dascălului pentru a facilita accesul elevilor la o noțiune atât de abstractă cum este stilul; pe de altă parte, rafinamentul discuției în sine din acest manuscris se constituie într-un document prețios care ne „vorbește” astăzi despre nivelul superior al cunoștințelor care se transmiteau elevilor pe vremea aceea. Nu mai puțin demnă de remarcat este sincronizarea spirituală a scriitorului cu ideile europene care circulau în epocă și, mai ales, capacitatea lui intelectuală de a le trece prin filtrul propriu, neezitând să polemizeze cu ele, fără prejudecăți sau complexe de inferioritate.

Ultima secvență din partea A prezintă scopul studiului, efectuarea unei paralele între opera poetică a lui Alecsandri și a lui Eminescu. Strâns legat de raționamentul anterior, Slavici arată că în primul rând trebuie identificat felul de a fi al fiecăruia dintre cei doi. El face referire, pe de o parte, la trăsături innăscute și, implicit, la ereditate, pe care o numește „elementul nestrămutat, ceea ce este el (omul – n. n.) în virtutea nașterii”, iar pe de altă parte la mediu și la educație, elementul „variabil”, în limbajul lui Slavici. Părerea sa este că, în poezie, fiecare scriitor reflectă doar ceea ce este prin naștere, independent de mediul în care s-a format și de educația primită. Peste câteva decenii, George Călinescu va susține primatul eredității în artă: „Dacă s-ar găsi norma capodoperei, atunci s-ar întâmpla un lucru înspăimântător, vrednic de laboratoarele vechilor alchimiști. S-ar produce o dezvoltare de apocalips, fiindcă arta însăși ar dispărea. Când am ști cum se face o poezie genială, toți am deveni mari poeți și arta s-ar preface în industrie⁴”. În lumina celor susținute de Slavici și a confirmării lui Călinescu peste timp, subscriu ideii că valoarea scriitorului provine tocmai din zestrea ereditară, așadar, pentru poezie, omul se naște, și tocmai aceasta îi asigură unicitatea. Slavici caută să fie convingător și reușește, – timpul o confirmă –, deși în epocă influența mediului nu era de neglijat. Fără îndoială că și educația are rolul ei în direcționarea omului spre împlinirea trebuințelor spirituale, de ordin cultural, așadar și creația poetică se supune acestei realități, însă hotărâtoare rămâne, până la urmă, ereditatea. Dincolo de aceste comentarii, secvența explică rostul studierii fiecăruia dintre cei doi scriitori, ceea ce se realizează în partea B, *Fiecare îndeosebi*, cu sensul de „fiecare poet ca personalitate distinctă”.

Partea B este structurată în trei secvențe, care se referă la: I – Viața lui Alecsandri și a lui Eminescu; II – Opera poetică a celor doi; III – Influența poezilor Eminescu și Alecsandri asupra literaturii române.

⁴ G. Călinescu, *Principii de estetică*, Craiova, Editura „Scrisul românesc”, 1974, p. 11;

Cu privire la viața celor doi poeți, Slavici urmărește algoritmic și amănunțit: a). familia; b). educația; c) studiile; d) mediul social, demonstrând în continuare aceeași rigurozitate în analiză, precum și o cunoaștere nemijlocită a lui Alecsandri și a lui Eminescu. Legat de opera celor doi poeți, el prezintă pentru fiecare câteva caracteristici de stil, tematica operei – la care se referă folosind termenul *fond* –, și prozodie – pe care o numește *formă*. Partea a treia punctează în câte două fraze relativ scurte rolul fiecărui poet mai întâi la nivelul societății, apoi în literatură. Am selectat din studiul lui Slavici informațiile cu privire la Alecsandri și la Eminescu, realizând un portret al fiecăruia. Deoarece în această etapă a studiului fac o analiză de conținut, mă opresc doar asupra acelor aspecte mai puțin cunoscute sau dezbătute până în prezent, dar cu atât mai valoroase, cu cât sunt venite din partea omului care i-a cunoscut în mod direct pe cei doi poeți.

▪ **ALECSANDRI, OMUL.** Vorbind despre **familia** lui Alecsandri, Slavici accentuează două aspecte: rolul ei important, pe linie ereditară, în transmiterea caracterului vesel, și influența stării materiale bune, care l-a schimbat într-un om „oarecum ușuratec”; (francezii îi spuneau *Basile, le facile*). Legat de **educația** poetului, Slavici afirmă că aceasta începe în familie, unde învață autocontrolul, care îl conduce întreaga viață. **Studiile** lui Alecsandri s-au îndreptat, potrivit spuselor lui Slavici, către științele naturii, deoarece iubea natura, ceea ce a determinat și scrierea poeziilor pe această temă. **Mediul social** în care a trăit Alecsandri a fost select, de aceea el a fost iubit și respectat, formându-se în mod firesc ca personalitate echilibrată. Călătoriile, în special cele prin Moldova, i-au asigurat sursa de inspirație și originalitatea creației. A fost o personalitate culturală și politică și a fost om de încredere al tronului. Manuscrisul lui Slavici este, așadar, un document care aduce informații despre Alecsandri, din perspectiva omului care l-a cunoscut îndeaproape și l-a ascultat recitând la întâlnirile Junimii.

▪ **ALECSANDRI, POETUL.** Pentru a-l prezenta pe **poetul Alecsandri**, Slavici face referire la personalitatea sa puternică, voința, stăpânirea de sine, cărora li se datorează opera vastă.

Trăsătura de bază a liricii lui Alecsandri este, în opinia lui, ușurința cu care exprimă stările sufletești de orice fel. Deși, în general, poetul este cunoscut ca „părintele pastelului în literatură”, Slavici accentuează că partea cea mai importantă a liricii sale este cea patriotică. O explicație surprinzătoare dă el metaforei „acel Rege-al poeziei”, pe care Eminescu i-o atribuie în *Epigonii*: Alecsandri este maestru al cuvântului, dar și al mascării deficiențelor prozodice, pe care le depășește prin licențe poetice, prin modificări de topică sau chiar prin menținerea lor, considerând că frumusețea versurilor le va face de neobservat. Această parte a manuscrisului este un document și prin faptul că definește stilul lui Alecsandri, care pune accent pe imaginea artistică și nu pe rigoarea prozodică. Slavici elogiază la Alecsandri simțul limbii, care provine, mai mult decât din studii, din contactul cu poporul și din poezia populară, precum și folosirea neologismelor cu discreție, alături de corectitudinea construirii frazelor. Putem ajunge la concluzia că Slavici apreciază limba corectă și neologismul folosit cu măsură, acestea fiind, de altfel, preocupări ale junimiștilor, inclusiv ca teme în cadrul dezbaterilor de la Junimea.

- **„ÎNRĂURIREA”**. Importanța lui Alecsandri este prezentată pe două direcții: la nivel național, Slavici arată că patriotismul său a pătruns treptat în conștiința națională, primind astfel noi dimensiuni. În literatură, a contribuit la traversarea momentelor critice ale perioadei de început, în care talentele nu se manifestaseră încă, iar forma caută adesea să se manifeste în absența fondului. În viziunea lui Slavici, Alecsandri a fost modelul pe care l-au urmat toți cei care simțeau asemenea cu el.

- **EMINESCU, OMUL**. Citind rândurile dedicate poetului, am constatat bogăția de informații și de idei, care decurg una din cealaltă, încercând să compună complexa lui personalitate. Textul lui Slavici oferă informații asupra aspectului fizic al lui Eminescu, asupra afecțiunii psihice, asupra portretului moral și asupra mediului social. De asemenea, m-am oprit asupra ideilor care subliniază atitudinea lui Eminescu față de sine și față de lume, precum și asupra afinităților sale filosofice.

Urmărind atent manuscrisul, constatăm că Slavici a fost preocupat de personalitatea lui Eminescu, pe care l-a observat și l-a cunoscut îndeaproape. Atitudinea sa este în totalitate apreciativă, de la prezentarea portretului fizic, care dovedește deschiderea față de lume, la respectul și dragostea de care se bucura în societate, apoi la puritatea morală păstrată în orice împrejurări. Slavici apreciază exigența personală a lui Eminescu, precum și blândețea față de alții. El arată că poetul are meritul de a nu se fi lăsat influențat de mediul în care a trăit, nici în bine, nici în rău. Cu privire la dezechilibrul mental, Slavici îl afirmă explicit și îi acordă îngăduință, deoarece are cauze ereditare. Rostul prezentării atâtor aspecte pozitive se descoperă în finalul prezentării lui Eminescu-omul, în care Slavici face referire la afinitățile filosofice ale poetului. El contrazice în mod clar ceea ce se știe, respectiv că pesimismul eminescian este urmarea influenței lui Schopenhauer, accentuând că poetul a înclinat spre filosofia schopenhaueriană și spre cea budistă deoarece se potriveau felului său de a fi.

▪ **EMINESCU, POETUL.** Inedită prezentare face Slavici și pentru **Eminescu – poetul**, a cărui creație cunoaște, în viziunea sa, două etape în dezvoltare, corespunzătoare celor două trepte ale dezvoltării spirituale, pe fondul lipsei de liniște sufletească, etape reprezentate schematic în figura 1.

Patriotismul lui Eminescu este explicat de Slavici prin iubirea de neam și țară ca om, nu ca român. Pentru Eminescu, virtuțile strămoșilor sunt doar pretexte pentru a condamna defectele contemporanilor. El arată că poetul nu trebuie analizat decât după poeziile scrise în a doua etapă, când, stăpân al propriei dureri, el a găsit forma de exprimare a acesteia. Motivează că, în prima etapă, „insuficiențele tehnice” sunt numeroase, și că Eminescu nu le-a înlăturat, fiind stăpânit de „pornirile lui”, care îi împiedicau claritatea creării imaginilor artistice.

Figura 1

▪ **„ÎNRÂURIREA”**. Influența lui Eminescu s-a manifestat, în viziunea lui Slavici, în mod puternic asupra „cele mai luminate părți din ea” (din societate – n. n.), adică asupra intelectualității, a cărturarilor. Este o influență la nivel filosofic și etic, Eminescu reușind să-i îndemne pe cei capabili a medita asupra existenței și a o prețui. În literatură, a fost un model de limbă și stil, urmaș al lui Alecsandri, dar și beneficiar al operelor „celor mai mari scrietori ai omenirii”. Cu alte cuvinte, Slavici accentuează, pe de o parte, talentul eminescian înnăscut, iar pe de altă parte, deschiderea spre sine, dar și spre lume.

Partea C, numită *Comparațiune*, cuprinde o temă de lucru destinată elevilor, care trebuie să utilizeze materialul oferit de Slavici pentru efectuarea unei paralele între opera lui Alecsandri și cea a lui Eminescu. Sunt de remarcat cele patru puncte de respectat – fondul, tehnica, elocuțiunea, înrâurirea –, însoțite de obligatoriile, în didactică, întrebări de sprijin. Și cu acest prilej se observă rigorea,

claritatea ideilor, algoritmul impuse elevilor, pe care îndrăznesc să le pun pe seama ordinii și rigorii austriece sub semnul cărora a crescut și s-a format personalitatea scriitorului.

Scriere, vocabular, topică, stilistică

Având curiozitatea celui care are în față un text scris de mână unui mare scriitor, am citit prima pagină și, spre surprinderea mea, a fost destul de simplu, neoprinindu-mă decât ca să observ ortografia, punctuația și forma literelor. M-am familiarizat astfel cu apostroful, cu scrierea veche a diftongilor și a unor vocale, în care *é* îl notează pe *ea* contemporan, *ó* este ortografierea lui *oa* de azi, *è* este simbolul pentru *ă*, iar *ê* marchează pronunțarea lui *â* actual, în timp ce consoana *z* este reprezentată prin *đ*, în cuvintele de origine latină, întrucât *z* provine din *d + i*: *dico* (zic), *dies* (zi). Alte observații care se desprind se referă la același fonem și grafemele diferite pe care le folosește Slavici: pentru vocala *ă*, uneori recurge la *è*, iar în alte situații apelează la *ă*: *stăruitóre*, *simțemênt*, *nestrămutat*, *însè*. Fenomen asemănător se observă în cazul vocalei *â*, care este reprezentată prin *ê*, *i*, *â*: *simțemênt*, *isvorită*, *câștiga*, cu scopul de a urma etimonul latin (*ventus*, *rivus*, *cantare* etc.). Diftongul *oa* este reprezentat în general prin *ó*, dar interesant este că, atunci când Slavici scrie din greșală *a* în loc de *ó*, corectează prin antepunerea lui *o*, rezultând scrierea actuală *oa*. Impresia de întoarcere din trecut este dată și de arhaismele fonetice *cestiune*, *poesie*, *technica*, *isvorită*, *pozițiunea*, precum și de cele morfologice și sintactice: *regulele poetice*. Unele substantive comune – *poet*, *român* – sunt scrise cu majuscule.

Referitor la utilizarea în text a numeroase cuvinte care conțin diftongi, putem lega acest fenomen de mărturisirea lui Slavici din *Amintiri* despre îndelungile discuții pe care le avea cu Eminescu asupra limbii. El arată că poetul era preocupat de muzicalitatea limbii române, la care contribuiau diftongii. Eminescu susținea folosirea unui vocabular din care să fie eliminate neologismele, caracterizat astfel de muzicalitate, fiindcă din neologisme lipsesc diftongii, aceștia aflându-se doar în fondul moștenit. Citind *Amintirile* și corelând informațiile cu modul în care Slavici a valorificat materialul lingvistic, constatăm că și textul în manuscris este o dovadă a ecoului

pe care aceste discuții l-au avut în conștiința sa lingvistică. Astfel, el apelează în mai mare măsură la fondul principal lexical și la arhaismele fonetice, în detrimentul neologismului.

Parcurgând întregul studiu, am selectat și alte pasaje care definesc stilul lui Slavici: formele arhaice – la nivel fonetic, semantic, lexical și gramatical, neologismele, elemente de topică, exprimări pleonastice sau cu erori de eufonie, pasaje cu valoare stilistică, pe care le-am cuprins în figura 2. Am recurs la această formă sintetică deoarece, așa cum mi s-a întâmplat și mie, prima citire a studiului lui Slavici are un impact puternic asupra cititorului, care se simte încântat de ineditul textului, bulversat de bogăția ideilor și prea puțin surprins de varietatea lexicală pentru a fi atent la detalii. Am dorit ca, prin acest instrument, să realizez un inventar util al lexicului slavician, regăsit într-un text cu scop didactic.

Motivul pentru care am stăruit atât de mult asupra unei singure pagini este tocmai privilegiul pe care l-am avut, de a ține în mână hârtia pe care a scris Slavici, de a o atinge și de a simți urmele de ceară, care se pot observa sub forma petelor din partea superioară a paginii. Am convingerea că, după aproximativ 140 de ani, litera, cuvântul, enunțul, dar și textul în ansamblu oferă cititorului de azi o nesperată călătorie în trecutul scriitorului.

Categorii de cuvinte	Exemple din text	
arhaisme fonetice	<i>technica, pozițiune, educațiune, instrucțiune, împregiurare, adimenit, a perdut, predilecțiune, se perdea, temeiu, contimporani, pozițiune, orișicare, ușurătate, imitează, tradițiune, să dee, concepțiune, pânea, producțiune, construcțiune, lecțiuni, scrietorii</i>	
arhaisme semantice	<i>nu regulamentează stilul simțământ nestrămutat înărurirea neatârnat/atârnat de destoinicii intelectuale insuficiențe tehnice atingeri cu poporul</i>	„nu reglementează” „sentiment”, „ereditar” „efectul”, „contribuția” „independent/dependent de” „capacități” „imperfecțiuni prozodice” „contacte”

	<i>cântă durerea la deplină formațiune</i>	„exprimă” „perfecționare”
arhaisme lexicale	<i>priincioase pendant învederat</i>	„prielnice” „pereche” „evident”
arhaisme gramaticale	<i>țarei, boale, oareunii, paradoxe</i>	
neologisme	<i>excentrice, accesive, pasiune, superioritate, fatal, se disting, elocuțiunea</i>	
elemente de topică	<i>în adevăr este, în o mai intimă atingere cu poporul, voind dar</i>	
exprimări pleonastice, deficiențe de eufonie	<i>stilul e omul el însuși, excentrică ca ființa lui,</i>	
sintagme cu valoare stilistică	<i>cea ce ne răpește în scrierile lui Alecsandri, razele luminoase ale vieții n-au pentru el farmec, concepțiunile lui sunt adeseori diforme, (...), ideile neguroase, să biciuiască păcatele contemporanilor săi, șir de imagini clar și luminos reproduse, iubirea de țară și de neam s-a revărsat în roade vii asupra întregului popor</i>	

Figura 2 : Lexicul lui Slavici, pe baza manuscrisului

Pornind tocmai de la aprecierea lui Buffon asupra stilului, pe care Slavici o susține în partea introductivă a studiului, pot aprecia că și stilul său oferă, dincolo de text, câteva detalii în legătură cu modul în care scriitorul se folosește de resursele limbii române. Se observă în figura 2 toate categoriile de arhaisme, prin care realizează pentru cititorul actual culoarea de epocă. În vremea respectivă însă, acestea erau elemente cuprinse în vocabularul fundamental, așa încât nu pot fi interpretate ca fapte de stil.⁵ Stephen Ulmann insistă asupra dificultăților legate de reconstituirea valorilor stilistice în studierea literaturii trecutului, prin „erorile de adaos”, având în vedere greșeala

⁵ Vezi Stephen Ulmann, *Précis de sémantique française*, citat de Ștefan Munteanu în *Stil și expresivitate poetică*, București, Editura Științifică, 1972, p. 237-269.

de a proiecta în text reacțiile noastre moderne și de a descoperi în cuprinsul acestuia efecte stilistice care nu existau încă în perioadele respective. Sunt integrate, în mod firesc, neologismele, mai puține decât formele arhaice. Cred că acest fenomen poate fi explicat prin faptul că textul este destinat elevilor și se încheie cu o temă de muncă individuală, așadar înțelegerea e esențială. Nu exclud totuși ideea că Slavici a ținut seama de atitudinea restrictivă a lui Maiorescu în legătură cu neologismele, așadar le-a utilizat cu rezervă. Se simte și influența lui Eminescu, implicat în lupta pentru puritatea limbii. El spune că „limba e cu atât mai curată, cu cât mai puține sunt în ea neologismele” (S, p. 35).

În mod excepțional, mi-au atras atenția sintagmele cu valoare expresivă pe care Slavici le-a inserat în studiul său. La prima citire, acestea pot părea că nu se află la locul potrivit într-un text cu caracter mai degrabă științific. Insist însă asupra lor, prin selectarea a două exemple, deoarece cred că scriitorul nu le-a utilizat întâmplător.

Verbul *a răpi*, utilizat de Slavici în legătură cu creația lui Alecsandri, demonstrează în mod cert admirația sa în fața operei poetului, despre care sugerează că are un efect seducător asupra cititorului. În contextul expus, nu cred că ne-am putea imagina în locul acestui cuvânt una dintre formele *a fermeca*, *a încânta*, *a vrăji*, *a captiva*, fiindcă *a răpi*, având și conotațiile „a fura” – de exemplu, în *pasăre răpitoare* –, „a smulge”, reușește să transmită nu doar efectul funcției emotive și poetice a limbajului asupra cititorului, ci și o incontestabilă transpunere a acestuia în universul liric. Este vorba, cred, de un efect în profunzime, pe care îl percep în felul următor: când *marea farmecă* pe cineva, poate însemna că îl încântă cu frumusețea sa, dar când *marea răpește*, îl și atrage între valurile sale. Astfel, Slavici reușește cu finețe să exprime ideea că Alecsandri conferă operei capacitatea de transpunere totală a receptorului său în universul creat, acesta renunțând pentru o clipă, mai mult sau mai puțin conștient, la realitatea obiectivă. Conotația câștigă astfel în fața denotației, ceea ce este poezie.

Cuvântul *a biciui* definește, în viziunea lui Slavici, atitudinea lui Eminescu față de „păcatele contemporanilor săi”. Derivat verbal de la substantivul *bici*, el primește valori expresive nebănuite la prima

citire a textului, dacă se ține seama de sensul cuvântului de bază, pătruns în limbă încă din 1563: „obiect cu care se lovesc animalele pentru a le îndemna să meargă”⁶. Prin mijloace stilistice, Slavici susține ideea intransigenței lui Eminescu față de sine, în plan moral, pe care o transferă și contemporanilor. Mai mult, sugerează și condiția inferioară a omului care, pradă păcatelor, ajunge la degradare morală. Totodată, se desprinde și rolul important al lui Eminescu în planul moralei sociale, pe care se preocupă să o corecteze.

2.4. Confirmări

2.4.1. În memorialistica lui Slavici. Odată cu analiza manuscrisului, am reluat și studiul scrierilor memorialistice ale lui Slavici, pentru a verifica dacă și în ce măsură perspectiva sa asupra lui Eminescu și asupra lui Alecsandri se regăsește aici.

Figura lui Eminescu se află în centrul multora dintre capitole, iar Alecsandri este evocat în *Serbarea de la Putna*, din *Amintiri*. Slavici cuprinde figurile celor doi poeți în paralel, în *Alecsandri și Eminescu*. Întrucât *Amintirile* sunt accesibile publicului larg și sunt de mult cunoscute, am urmărit doar ideile comune, evidențiind totodată conținutul inedit al manuscrisului.

Scrierea *Alecsandri și Eminescu* nu este o paralelă în sensul strict al cuvântului. În prima parte, Slavici îl prezintă pe Alecsandri, pe care l-a cunoscut când poetul avea șaiszeci de ani. El evocă aspectul fizic al acestuia, atitudinea, relațiile sociale și politice, participarea lui la seratele Junimii, prețuirea pentru Eminescu și a tuturor junimiștilor pentru el, împrejurările în care a scris imnul închinat lui Ștefan cel Mare, pentru serbarea de la Putna. O idee comună manuscrisului și scrierii memorialistice este **cumpătarea lui Alecsandri** în tot ce înseamnă viața de zi cu zi. O altă parte dezvoltă probleme legate de **forma poeziei**, peste care Slavici trece într-o singură frază în manuscris, referindu-se la **nepotriviri**, care sunt însă

⁶ Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Dicționar etimologic al limbii române*, volumul I, A-B, București, Editura Academiei Române, 2012, s.v.;

maskate de frumusețea conținutului. În *Amintiri*, el aprofundează problema imperfecțiunilor prozodice, recurgând la exemple ce demonstrează „neajunsurile formei” (S, p. 80).

În *Amintiri*, Slavici îl evocă pe Eminescu prin raportare la propria existență, în mai multe momente ale vieții, inserând referiri la existența familiei, a satului natal, amintind de drumurile sale prin lume, și revenind mereu la mentorul și în același timp prietenul său. Din această perspectivă, selectarea amintirilor despre Eminescu a presupus analiză atentă și îndelungată, textul scriitorului neabătându-se de la stilul memorialistic, supus libertății pe care o conferă rememorarea. Întrucât Slavici are numeroase amintiri în legătură cu Eminescu, m-am limitat doar la a identifica idei comune manuscrisului său și *Amintirilor*, precum și deosebiri.

Duritatea cu care Eminescu îi judecă pe oameni, idee identificată în manuscrisul analizat, este evocată în *Eminescu – omul*. Slavici a luat contact cu atitudinea eminesciană față de lume, în rarele momente în care poetul îi citea din manuscrise. El mărturisește: „Îmi plăcea spusa lui, dar țineam la el și mă atingea dureros asprimea cu care îi judeca pe oameni, încât aș fi voit ca altul să spună ceea ce spunea el” (S, p. 11). În studiul supus analizei, Eminescu „biciuia păcatele omului”, iar în amintiri, Slavici arată că această atitudine a avut ecouri dureroase în sufletul său. Din spusele lui rezultă că poetul nu condamna un om anume, ci păcatele omenești. Pentru oameni avea, dimpotrivă, nesfârșită înțelegere, pe care Slavici o subliniază cu multă admirație: „În întreaga lui scrisă nu este o singură notă de ură, și noi, care-l știm în toate amănunțele vieții lui, am rămas adeseori uimiți de firea lui îngăduitoare față cu cei ce se făceau vrednici a fi urâți” (S, p. 28).

O altă idee despre felul de a fi al lui Eminescu este cea a **superiorității poetului în lumea în care a trăit, unde mediul, adeseori unul decăzut, nu l-a transformat în niciun fel**. Ideea se regăsește în *Amintiri*, unde Slavici precizează: „El n-avea slăbiciuni pentru nimic. Toate porneau la dânsul din convingere, și ceea ce noi ceilalți facem din iubire, el făcea din hotărâre nestrămutată” (S, p. 16). Scriitorul apreciază astfel capacitatea lui Eminescu de a se ridica deasupra lumii obișnuite, care este condusă de sentimente.

În studiul analizat, **pesimismul poeziei lui Eminescu** este explicat prin „durerea de a fi cum este”, așadar prin durerea de a nu putea stăpâni pornirile propriei ființe, nu prin influența lui Schopenhauer. În studiu, dar și în *Amintiri*, Slavici afirmă că Eminescu „știa multă carte și judeca cu capul lui” (S, p. 12). Așadar, apropierea de doctrina lui Schopenhauer pornește de la faptul că poetul se regăsește în aceasta. În *Amintiri*, Slavici adaugă: „nu admitea vederile marelui filosof german decât în ceea ce privește principiile generale” (S, p. 19). Prin aceasta, memorialistul întărește capacitatea lui Eminescu de a analiza lumea și pe sine.

Slavici semnaleză în studiul său în manuscris că **Eminescu a fost „o ființă dezechilibrată, om cu porniri violente și excentrice**, care le avea toate în dimensiuni mari”. În *Amintiri*, el afirmă: „Pornirile lui erau atât de vii, încât îi covârșeau puterea stăpânirii de sine” (S, p. 21). Tot aici, el atrage atenția în legătură cu „primul semn al bolii de nervi care-l cuprinsese” (S, p. 26), în timpul când locuiau sub același acoperiș. Semnele de boală mentală sunt explicate în manuscris prin elementul ereditar, iar în *Amintiri*, Slavici intervine cu exemple de situații cotidiene, la care a asistat, și care confirmă existența acestei boli.

Am formulat observații asupra elementelor de fonetică și vocabular din studiul lui Slavici pentru a arăta că prietenia între el și Eminescu a fost, înainte de toate, **o prietenie bazată pe preocupări culturale și lingvistice comune**. Studiul *Eminescu și Alecsandri*, analizat de mine ca manuscris, este realizat într-un limbaj care demonstrează esența acestor preocupări.

2.4.2. În amintirile junimiștilor. Despre Alecsandri, Iacob Negruzzi afirmă: „acestui bărbat românii îi datoresc o mare recunoștință și prin el se înalță întregul nostru neam”.⁷ Legat de modul în care explică Slavici aprecierea de „rege-al poeziei” pentru Alecsandri, făcută de Eminescu, am identificat o explicație diferită, dată de George Panu: „Eu, care nu-l gustam întreg pe Alecsandri, după ce a citit, cum știa el să citească (la Junimea – n. n.), *Dumbrava*

⁷Iacob Negruzzi, *Amintiri din Junimea*, București, Editura „Humanitas”, 2011, p. 108;

roșie, am rămas sub un sentiment de admirație, pe care numai timpul și alte incidente l-au șters”⁸. Se identifică în aprecierile lui Negruzzi și Panu acea „înrăurire” de care pomenea Slavici în studiul său, așadar influența asupra poporului și asupra literaturii române. Pe de o parte, se confirmă calitatea de poet-patriot a lui Alecsandri, iar pe de altă parte, suveranitatea sa în lirică: „Ca oricare suveran – căci și poeții poartă coroană – Alecsandri se retrase înaintea de sfârșitul ședinței”⁹. După cele afirmate de George Panu, se pare că Alecsandri știa să se ridice deasupra operei sale prin valoarea citirii proprii. Posibil să fie și aceasta una dintre modalitățile de a trece peste imperfecțiunile, de care amintea Slavici.

Despre Eminescu, am identificat o perspectivă asemănătoare cu cea a lui Slavici în amintirile lui George Panu, care, evocând momentele ulterioare citirii nuvelei *Sărmanul Dionis* la Junimea, arată: „Eminescu era și el în momentele lui bune vorbăreț și glumeț, deși întotdeauna cu o umbră de melancolie, însă nu admitea glumă asupra credințelor și convingerilor sale. (...) Eminescu trata cu mare asprime pe mulți din Junimea, iar cuvântul de *proști și ignoranți* era la fiecare pas pe buzele sale. Toată lumea însă îl menaja. Nu știu, dar parcă era o presimțire în noi toți, că o mare nenorocire era să i se întâmple”¹⁰. Se regăsește astfel confirmarea firii vesele a lui Eminescu, dar și a intransigenței sale legate de convingerile personale, despre care amintea și Slavici în studiul supus analizei. De asemenea, și George Panu observă ceea ce Slavici numea „pornirile” nestăpânite ale lui Eminescu.

Am dorit să menționez perspectiva lui Iacob Negruzzi și a lui George Panu asupra celor doi poeți, Eminescu și Alecsandri, deoarece cred că nicio confirmare nu este mai valoroasă decât a contemporanilor. Faptul că alți doi junimiști și Slavici au amintiri comune despre Eminescu și Alecsandri demonstrează chiar valoarea documentară a manuscrisului.

⁸George Panu, *Amintiri de la Junimea din Iași*, Iași, Editura „Polirom”, 2013, p. 91;

⁹*ibidem*, p. 92;

¹⁰*ibidem*, p.99-100;

Revenind la textul acestuia, putem afirma că, în ansamblu, Slavici a realizat o paralelă riguroasă, după repere bine stabilite. Spre deosebire de textul memorialistic, în care se regăsesc accentele subiective dictate, inevitabil, de implicarea emoțională, Slavici înlătură orice urmă de emoție în studiul dedicat elevilor. Cu toate acestea, urmărind, probabil, să trezească respectul lor pentru poezii prezentați, el realizează un text științific, apelând elegant la formularea eufemistică, atunci când textul o impune. Este reflexul natural în planul expresiei al respectului scriitorului față de Eminescu și de Alecsandri.

2.5. Concluzii privind valoarea documentară a manuscrisului

Pe baza analizei efectuate, susțin valoarea documentară a studiului pe care l-am descoperit și l-am editat, pe mai multe direcții.

➤ Textul oferă informații cu privire la stilul lui Slavici, ale cărui elemente definitorii sunt rigoarea, ordinea, claritatea ideilor, toate fiind calități necesare în profesia de dascăl. În plus, el introduce raționamentul logic în textul cu caracter didactic.

➤ Prin studiul său, Slavici oferă un răspuns inedit și elegant eternei dileme a receptorilor de literatură, aceea a legăturii dintre om și creator. Așadar, cei care nu recunosc valoarea operei unui scriitor, raportând-o la elemente problematice din biografia lui, află că această biografie, incluzând ereditatea, determină o anumită structură sufletească, oglindită în mod clar în opera sa. Într-o oarecare măsură, viața scriitorului este elementul generator al operei. Există o relație indelebilă între biografie și creație, cu precizarea că o biografie impecabilă nu conferă valoare estetică unei opere precare, după cum nici o capodoperă nu poate salva o biografie discutabilă în ordine morală. Este aceasta o idee prezentă – mai degrabă implicit decât explicit – în manuscris.

➤ Analiza făcută de Slavici, deși îl menționează și pe Alecsandri, este concentrată mai ales asupra vieții lui Eminescu, oferind cel puțin două idei noi asupra celui care i-a fost mentor. Nu ne îndoim de autenticitatea lor, deoarece vine din partea omului care l-a cunoscut direct. În primul rând, Slavici subliniază puritatea

sufletească și morală a lui Eminescu, păstrată în pofida mediului precar în care a fost nevoit să trăiască, și care nu l-a schimbat nici în bine, dar nici în rău. Subscriu ideii că poetul se ridică deasupra sa, depășind „păcatele și vina”, despre care Eminescu însuși amintea în *Scrisoarea I*. În al doilea rând, Slavici insistă asupra pesimismului eminescian, pe care susține cu tărie că poetul nu l-a preluat de la Schopenhauer, ci din durerea de a nu-și putea stăpâni pornirile proprii. Astfel, filosofia schopenhaueriană și concepția budistă sunt, în opinia lui Slavici, doar ideile în care Eminescu, având o concepție formată, se regăsea pe deplin.

Fără pretenția de a fi întocmit un studiu exhaustiv asupra acestei inedite scrieri a lui Slavici, care a rămas până acum în umbra timpului, îmi exprim speranța că, deschizând încă o dată ușa trecutului, am mai adus în prezent o fărâmă din ceea ce a fost, ca om și ca dascăl, Ioan Slavici.

Sigare:

S: Slavici, Ioan, *Opere*, vol. VI – *Amintiri. Închisorile mele. Lumea prin care am trecut*, București, Editura Național, 2001.

Bibliografie:

Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Dicționar etimologic al limbii române*, volumul I, A-B, București, Editura „Academiei Române”, 2012;
Bugnariu, Teofil; Domșa, I.; D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici, biobibliografie*, București, Editura Enciclopedică Română, 1973;
Călinescu, G., *Principii de estetică*, Craiova, Editura „Scrisul românesc”, 1974;
Munteanu, Ștefan, *Stil și expresivitate poetică*, București, Editura Științifică, 1972;
Negruzzi, Iacob, *Amintiri din Junimea*, București, Editura „Humanitas”, 2011;
Panu, George, *Amintiri de la Junimea din Iași*, Iași, Editura „Polirom”, 2013.

AN INEDITED MANUSCRIPT

(Summary)

Key-words: *Romanian literature, Ioan Slavici, manuscript*

Along my doctoral research I discovered at „Ioan Slavici” Memorial Museum in Șiria a manuscript entitled *Eminescu and Alecsandri*. My investigations revealed some interesting data. Within the present paper I reproduced the content of the

manuscript, in self editing, current orthography, keeping words and expressions specific to the author and his époque.

The manuscript has thirteen pages, amongst one is missing. The text is systemized and logically written. It has no date, but surely is a didactical text, as it ends with a task addressing students. Consequently, we can presume that it was written during the period when Slavici taught Romanian: 1875, 1880, 1882 or 1910.

Regarding the content, in the first half, Slavici develops a theory about style. It introduces the presentation of Alecsandri and Eminescu, and offers the necessary information so as students can analyze comparatively the two poets. The writer analyses their lives, their masterpieces and their influences on the Romanian literature.

In the paper I presented some aspects related to phonetics, topic, style, that I considered relevant for Slavici style. I identified common, but also different ideas as compared to the memorialistic texts of Slavici and the memories of other two Junimists_Iacob_Negruzzi and George Panu.

The conclusions of the study reveal: Slavici qualities as a teacher – the order and the clarity of the expression; the idea of Slavici that the author's life inspires his work; the pessimism of Eminescu related to his recovering in the philosophy of Schopenhauer, not to the influence of German philosophy.

Though the study is not exhaustive, it aims to bring to present a glimpse of what Slavici was as a teacher, as well as a human being.

Key words: manuscript, style, education, poet, philosophical affinities.